

6. McEnery T., Gabrielatos C. (2006) *English Corpus Linguistics*. The Handbook of English Linguistics: McMahan-Blackwell Publishing (pp. 33–72).

7. McEnery, A., Xiao, R. (2005). Help or help to: What do corpora have to say? *English Studies* 86 (2) (pp. 161–187).

8. McEnery, A., Xiao, R. (2011). How can corpora help in language pedagogy? *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Routledge (p. 17).

Ю. В. Орлова,
кандидат філологічних наук
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
порівняльного мовознавства та перекладу
НПУ імені М. П. Драгоманова

ЗМІСТ КОНЦЕПТУ *ВІК ЛЮДИНИ* У МЕНТАЛЬНОМУ ЛЕКСИКОНІ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(за даними вільного асоціативного експерименту)

Зміст концепту у ментальному лексиконі найліпше виявляється за допомогою експериментально-психологічних методів, зокрема методу вільного асоціативного експерименту. Це обумовлене тим, що асоціативне мислення є стійким нейрофізіологічним механізмом пізнання дійсності, а асоціації (асоціати за суміжністю, схожістю, контрастом; причинно-наслідкові), як результат такої інтелектуальної операції, постають цінним джерелом перекодованої (вербалізованої) інформації про об'єктивно наявні в психіці носіїв мови семантичних зв'язків (синтагматичних, парадигматичних; центральних (ядерних), периферійних) (Є. Біла, Н. Галунова, Н. Горбатюк, О. Залевська, І. Кант, О. Карпенко, П. Козлаковський, О. Леонтьєв, В. Маслова, І. Талабко, Д. Терехова, Р. Фрумкіна, В. Щадріков та ін.). Вивчення семантики для встановлення прихованих процесів, що відсвітлюють свідоме і підсвідоме, понині характеризується незгасаючою **актуальністю**, зосібна, в питанні визначення архетипно-стереотипної основи смислових доміант ціннісно-

поняттєвої/-образної/-оцінної складових лінгвокультурного концепту (М. Алефіренко, Є. Бартмінський, В. Карасик, А. Корольова, Л. Крисін, Ю. Орлова, Ю. Степанов та ін.).

Метою даної розвідки є 1) опис результатів обробки наслідків вільного асоціативного експерименту задля виявлення соціально-психологічних (індивідуальних) уявлень носіїв української мови про вік людини; 2) верифікація архетипно-стереотипної основи смислових доміант ціннісно-поняттєвої/-образної/-оцінної складових лінгвокультурного концепту ВІК ЛЮДИНИ, встановленої на матеріалі українських лексикографічних джерел (Орлова, 2019).

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: 1) провести вільний асоціативний експеримент серед україномовних респондентів; 2) схарактеризувати уявлення про вік людини у свідомості представників сучасної української студентської молоді, що виявлено в основних напрямках асоціювання зі словом-стимулом.

Об'єктом даного дослідження обрано словосполучення ВІК ЛЮДИНИ, що є ім'ям концепту. Концепт *ВІК ЛЮДИНИ*, при цьому, розглянуто як архетипно-стереотипне ментальне утворення, відображене у свідомості носіїв української мови (Орлова, 2019).

Предмет дослідження становлять асоціативні значення, отримані в результаті опису асоціатів словосполучення-стимулу ВІК ЛЮДИНИ.

Матеріалом дослідження послуговували результати опитування 62 респондентів із загальною кількістю наданих реакцій, що сягають 56, серед яких 16 реакцій з одиничною частотністю. У ролі інформантів обрано україномовних студентів 1–4 курсів факультету іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова віком 17–21 рік (без урахування гендерного параметра) як представників статусної групи молодих людей, виділеної за критерієм соціально-стратифікаційної диференціації соціуму, і як такої демографічної когорти, що сформувалась в надсучасних соціально-історичних

умовах/економічних відносинах, і демонструє нову модель комунікації й мови у суспільному дискурсі.

У даному дослідженні застосовано техніку “вільних асоціацій”, яка полягає в реагуванні респондентів-носіїв української мови за допомогою будь-якої вербальної реакції на словосполучення-стимул ВІК ЛЮДИНИ.

Одним із пріоритетних напрямів дослідження семантики є застосування асоціативного підходу, зокрема для всебічного аналізу значення слова певної мови, порівняно з лексикографічним значенням, яке засвідчує стале значення слова (Терехова, 2017). Саме асоціативний підхід допомагає зрозуміти єдність психологічної природи семантичних та асоціативних характеристик слів (Залевская, 1999). За твердженням З. Фрейда, думки, що вільно виникають як реакція на слово-подразник, не є довільними, а детерміновані ключовим словом (Фрейд, 2020). Ключовими словами постають імена концептів, аналіз значення яких сприяє реконструкції як глибоко діахронних архетипних уявлень етносів (М. Алефіренко, А. Вежбицька, Ю. Степанов та ін.), так і сучасних стереотипних (Є. Бартмінський, О. Вілінбахова, В. Красних та ін.).

У попередніх дослідженнях автора вже було здійснено лексикографічний опис значення слова-імені концепту *вік*; реконструйовано його архетипну (первісну) семантичну структуру (від і.-є. **uei* “сила”, “дія”, **ueik-* / *uoik* “бути сильним”, **ueik-t-* / **uik-t-* “життєва сила”); виявлено трансформацію первісних архетипних значень імені концепту, які стереотипізувалися у свідомості носіїв української мови у 19 інтегральних семах: 1) ‘кількість’, 2) ‘рік’, 3) ‘тривалість’, 4) ‘життя’, 5) ‘період’, 6) ‘ступінь’, 7) ‘ріст’, 8) ‘розвиток’, 9) ‘розум’, 10) ‘зрілість’, 11) ‘духовність’, 12) ‘право’, 13) ‘відповідальність’, 14) ‘циклічність’, 15) ‘динамічність’, 16) ‘локалізація’, 17) ‘послідовність’, 18) ‘покоління’, 19) ‘старість’, на базі яких сформувалися 8 типів спільних стереотипно-концептуальних ознак: *кількісно-часові* (хронологічні, хронографічні та хронометричні ознаки віку людини), *просторово-орієнтаційні* (ознаки локалізації, місткості, розмірності вікових періодів), *процесуальні* (ознаки руху вгору / вниз / уздовж вікових процесів), *психо-/анатомо-*

фізіологічні (ознаки (не)розумності, (не)досвідченості, (не)зрілості, сили / відсутності сили), *предметні* (ознаки віку людини як об'єкта почуття / відчуття), *соціально-правові* (ознаки правової (не)зрілості), *соціокультурні* (представлені формами звертання до особи чоловічої або жіночої статі дитячого / зрілого / похилого віку), *гендерні* (представлені бінарними опозиціями на позначення віку особи чоловічої або жіночої статі).

Також встановлено 8 універсальних метафоричних моделей стереотипізації концепту *ВІК ЛЮДИНИ* у свідомості носіїв української лінгвокультури: РОСЛИНА → ЛЮДИНА; ТВАРИНА → ЛЮДИНА; НЕІСТОТА → ЛЮДИНА; РЕЛІГІЙНІ ВІРУВАННЯ → ЛЮДИНА; НЕЖИВА ПРИРОДА → ЛЮДИНА; ДІЯ (у просторі) / ПРОЦЕС → ЛЮДИНА; ІСТОТА (МІФІЧНИЙ / РИТУАЛЬНИЙ / БІБЛІЙНИЙ / ЛІТЕРАТУРНИЙ ПЕРСОНАЖ) → НЕІСТОТА (віковий період) / ІСТОТА (особа за віком); РІД ЗАНЯТЬ → ЛЮДИНА, і визначено лінгвокультурні коди фразеостереотипізації концепту *ВІК ЛЮДИНИ* з характерними для кожного з них тематичними групами метафоричних номінацій: природний (5 груп), біологічний (4), соціальний (6), культурно-історичний (10) (Орлова, 2019).

Висновки. Дослідження мовної свідомості припускає проведення асоціативного експерименту, зокрема такого його різновиду, як вільний асоціативний експеримент, що передбачає відсутність жодних обмежень на реакції з боку реципієнтів. Це дає можливість більш детально дослідити асоціативний складник, пов'язаний зі словом-стимулом, та отримати слова-асоціації, що описують як ядро, так і периферію концепту.

Як наслідок аналізу асоціативних зв'язків між стимулом і реакціями встановлено, що найчастотнішою ядерною асоціацією є *ВІК ЛЮДИНИ – старість (10); старий (1)*. Найчисельніші характеристики віку людини демонструють зокрема і такі реакції: *число 8* (в тому числі показники кількості років – *17, 18, 20, 40 (6)*), *життя (5)*, *досвід (4)*, *час/течія часу (3)*. Серед периферійних характеристик віку людини надано такі реакції, як-то: *дитина (2)*, *молодість (2)*, *паспорт (2)*, *роки (2)*, *смерть (2)*, *батько (1)*, *зміни (1)*,

зрілість (1), колиска (1), навички (1), народження (1), непосидючість (1), почуття (1), розвиток (1), свідоцтво (1), середній (1), сиве волосся (1), чоловік (1), шлях (1), юнак (1). У шести випадках слово-стимул не викликав жодної реакції у респондентів.

Слід зауважити, що опитувані мають тенденцію надавати реакції, що ілюструють збереження універсальних аксіологічних орієнтирів як наслідок трансформації архетипних уявлень. Так, асоціативна складова концепту базується на таких параметрах: ВІК ЛЮДИНИ – часовий, просторовий, психо-/анатоμο-фізіологічний, соціально-правовий орієнтир. Крім того, виділені асоціативні ознаки представлені опозиціями змістового протиставлення, що відтворюють бінарну природу архетипу (як і людського мислення загалом): ВІК ЛЮДИНИ – *життя/смерть, народження/смерть, молодість (зрілість)/старість, дитина/батько, юнак/чоловік*. Надані реакції відповідають стереотипному погляду на вік людини, як на “кількість прожитих років”, “зміну соціальних статусів/психоемоційних станів”, “перехід від однієї демографічної групи до іншої”, “розвиток; набуття досвіду”.

Перспективи подальших досліджень передбачають застосування гештальтного підходу структурування асоціативного матеріалу (за методикою О. Данилової, І. Марковіної) і побудову структури його асоціативного поля стимулу ВІК ЛЮДИНИ за даними вільного асоціативного експерименту (за методикою Д. Терехової); аналіз синтагматичних та парадигматичних реакцій за даними ланцюжкового асоціативного експерименту.

Список використаних джерел

1. Залевская, А. А. (1999). *Введение в психолингвистику* (с. 382). М.: Российск. гос. гуманит. ун-т.
2. Орлова, Ю. В. (2019). *Архетипне і стереотипне відображення концепту ВІК ЛЮДИНИ у свідомості носіїв української, російської та англійської мов* (с. 20): автореф. на здобуття наук. ступеня кандидата

філологічних наук: спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне та типологічне мовознавство. Київ.

3. Терехова, Д. І. (2017). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу *ДРУГ* за даними спрямованих асоціативних експериментів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 20. № 2 (с. 85).

4. Фрейд, З. (2020). *Введение в психоанализ: лекции* (с. 448). Спб.: Азбука, Азбука-Аттикус.

О. І. Панченко,
доктор філологічних наук, професор
завідувач кафедри перекладу
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРИНЦИП ДОМЕСТИКАЦІЇ
У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖЕЙН ОСТІН
“ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ” УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Проблемою, що розглядаємо у роботі, є втілення однієї з основних перекладацьких стратегій, визначених американським перекладознавцем Л. Венуті (Venuti, 1999), а саме доместикації. Науковець визначає доместикацію як “етноцентричну зміну тексту оригіналу, виходячи з культурних особливостей мови перекладу, в той час як під форенізацією розуміється етнодевіантний тиск на ті (культурні) особливості задля того, аби показати лінгвістичні і культурні відмінності іншомовного тексту, відправляючи читача за кордон” (Venuti, 1995). Загалом доместикація є таким видом перекладу, який є прозорим, швидким у прочитанні стилем, який адаптований, щоб зменшити незрозумілість іноземного тексту для читачів, чим і визначається актуальність нашого дослідження.

Метою роботи є аналіз та порівняння оригіналу роману Джейн Остін “Гордість та упередження” з його українським перекладом Ганни Лелів при використанні прийому доместикації.